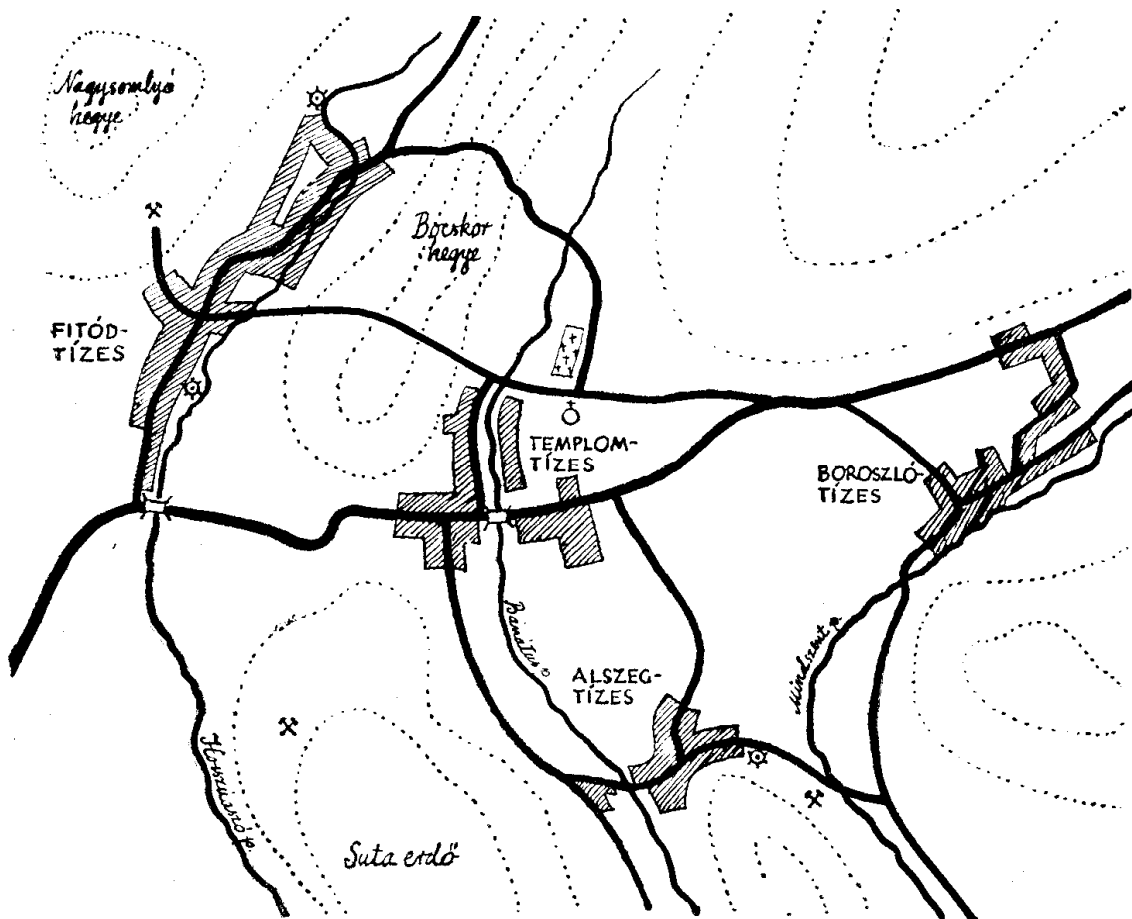

DUKA JÁNOS

CSÍKSZENTLÉLEK TÍZESEIRŐL

Csíkszeredától keletre, mintegy 4 km távolságra, dombok között megbújva találjuk Csíkszentléleket, a megye egyik legrégebb faluját. Az eredetileg hat tízesből álló falunak ma meglévő négy tízese egymástól teljesen külön áll. A közöttük elterülő beépítetlen mező és szántóföld is azt bizonyítja, hogy ezek a tízesek valamikor teljesen külön falut alkottak.

Az első és legnagyobb tízes a *Fitód* vagy *Fitód-tízes*, amelyet régebben *Északi tízesnek* is neveztek, a várostól alig egy kilométer távolságra, a Nagysomlyó kúp alakú vulkanikus hegyének déli lejtőjén, a Hosszúaszó-patak keskeny völgyében vészelte át az elmúlt századokat. Fitód mai felső része *Feltíz*, az alsó pedig *Altíz*. Eredeti településhelye csupán annyit változott, hogy „a fiak egyre lejjebb tódnak” (építkeznek); a helybeliek innen származtatják nevét is: „fiak tódnak,” azért „Fitód”. Ezt a tízest egy hegy, a Bocskorhegy választja el a többi tízestől.

Csíkszentlélek tízesei

A második tízes a szomszédos völgyben, a Bánátus (Bánatos)-patak völgyében települt. Mivel itt épült fel a templom, eredeti nevét elvesztette és *Templom-tízesnek* nevezik. Kezdetben itt is két tízes helyezkedett el, de a tatároktól többször felégetett és lerombolt Bánátus ősi tízeseinek megmaradt lakói lejjebb húzódtak az országút mellé. E központi fekvésű tízes, ahová nemcsak a templom, hanem az iskola és községháza is felépült, megcsappant lakóinak száma miatt nem tudott többé vezető szerepet betölteni a négy tízesből alakult faluban.

A harmadik tízes, az *Alszeg-tízes* vagy *Basák és Gálok tízese* a Bánátus-patak és Mindszent-patak közötti hegynyúlványon fekszik.

A negyedik tízes — *Boroszló-tízes* — a Mindszent-patak mellett települt Alsó-Boroszló Csíkszentlélekhez tartozó része, vagyis *Szentlélek-Boroszló*, amely alig egy fél kilométerre van Alszegetől és teljesen összeépült a Csíkmindszenthez tartozó Alsó-Boroszlóval.

Település

Csíkot, mint általában a székelység által lakott területeket mindehnyütt a „Trium generum siculi”, a székelyek összessége szállotta meg és foglalta el, vagyis a hat *nem* és ezeknek négy-négy *ága*.¹ A régi oklevelek és lustrák mellett bizonyosságul megemlíthetjük, hogy pl. Szentlélekhez hasonlóan Menaságon az Adorján családnév, valamint Csíkmindszenten a Boroszló-tízes neve (*Felső-, Közép- és Alsó-Boroszló*) szintén előfordul.

A telepítésnél fontos szempont volt a Moldva felőli átjárók őrzése az akkoriban keletről beütő kunok, besenyők, jászok, tatárok stb. ellen. Ezért történt úgy a megtelepülés, hogy a falvak látási összeköttetésben maradjanak egymással a kimagasló helyeken felállított őrhelyek révén. Ennek beszédes bizonyítékai a helynevek: *Őrtelek, Őrtelek nyaka, Őrkút* stb., ahonnan veszély idején a meggyújtott *lármafák*² idejében értesítették e falvak lakóit, hogy a harcosok készen legyenek, a fegyvertelenek pedig elrejtessék értékeiket a közeli erdőkben.

A másik fontos települési szempont a gazdasági szükségesség volt: közel legyen a víz és a legelő az állatok számára, és közel legyen a fa, az erdő, a mindennapi használaton kívül az épületek (lakóházak és gazdasági épületek) emeléséhez, mivel ezen a vidéken kivétel nélkül fából építkeztek.

A túlnyomórészt állattartó családoknak nagy területekre volt szükségük, hogy állataikat legeltethessék és azok számára a téli *kóstit* (szénatakmány) begyűjthessék. Ezért is települtek a családok és nemzetségek egymástól kisebb-nagyobb távolságra, a ház körüli legeltetés zavartalan gyakorlására. Ez a magyarázata annak, hogy miért települtek Csíkszentlélek tízesei egymástól bizonyos távolságra, s hogy ez a távolság máig megmaradt közöttük.

Az eredetileg közös területekből, mivel a tízesek egymástól távol estek, s a gazdasági szükségesség úgy kívánta, a tízesek részére a közel eső területeket a közösből kiszakították és átadták a tízeseknek, hogy azok családjai nyilasosztással egyenlő arányban közösen használhassák.

Ezeket a területeket sem eladni, sem megterhelni nem volt szabad, bár a használati jog apáról fiúra, vagy — fiúörökös híján — „fiúsított” leányra („fiúleány”) szállott, és mindig az örökölte, aki az ősi *belsőn* maradt. A család kihalása esetén a tízesrész visszaszállt a tízesre. A tízesrészhez való jog, a birtoklás joga tehát a tízesben fekvő ősi *belső*-séghez volt kötve. A jogszokás szintén azt bizonyítja, hogy a tízesek a megtelepüléssel egyidőben keletkeztek.

Ezek a tízesvagyonok az 1871-ben és 1880-ban elrendelt arányosítással szűntek meg. Néhány módosabb család ezek alapján Csíkszentléleken is kiszakította a közösből a *belső* után járó erdőterületeket, s eladta róluk a fát. A felháborodott közösség az ilyeneket kizárta sorából, megvonva tőlük az erdőléshez és legeltetéshez való jogot. Ugyanakkor ezekről a személyekről becsmérő gúnydalok keletkeztek, ablakaikat sorozatosan bevették, úgyhogy hónapokig rettegésben éltek bedeszkázott ablakaik mögött, nem mertek nyilvános helyeken megjelenni. Csak az első világháború eseményei tudták a velük szembeni ellenszenvet elfeledtetni.

A tízesek élete

Minden tízes élén a *tízesbíró* állott, akinek rendeleteit egy-egy *tízespolgár* továbbította a lakossághoz. Ezeknek nagyon sok jönni-mennivalójuk akadt, ezért Fitódban eltekintettek a kapuszám szerinti beosztástól, és úgy határoztak, hogy ezt a tisztséget mindig egy-egy újházastöltsse be. Ezzel kettős célt értek el. Először a polgár tisztségét fiatal, mozgékony emberre bízták, aki könnyebben megfelelt a terhes feladatnak, másodsorban a fiatal ember így megismerkedhetett a közigazgatással, a törvényekkel, rendeletekkel és közvetlen tapasztalatokat szerzett a községi életről.

A tízes választotta a *határbírót*; az ő udvarára hajtották be a mezőőrök a *kárban* talált állatokat. A határbíró segített megbecsülni az okozott kárt, és mindaddig nem adta ki a behajtott állatokat, ameddig az állatok gazdája a kárt és a *hajtópénzt* le nem fizette. A hajtópénz a mezőőrök illetményét képezte.

A *bakter* (éjjeliőr) és a *hajtó* (mezőőr) választása kezdetben kapuszám szerint történt, csak utóbb tértek át a fizetett éjjeliőrök alkalmazására. Fitódban hosszú éveken át egy Áron nevű szegény öregembert alkalmaztak éjjeliőrnek, akinek kötelessége volt minden két órában végigjárni a falut, miközben több helyen elkiáltotta a szokásos rigmusokat:

Tízet ütött az ú..ú..ra,
Hallgass, ember, a szú..ú..ú..ra!

Éjfél ütött az ú..ú..ra,
Térjél, ember, nyugovó..ó..óra!

Kettőt ütött az ú..ú..ra,
Csend legyen a falu..u..u..ba!

Négyet ütött az ú..ú..ra,
Gondolj a virradú..ú..ú..ra!

Hajnalt ütött az ú..ú..ra,
Kelj fel, s indulj dolgo..o..o..dra!

Az esztenatársaság

Minden tízesnek külön *juhserege* és *esztenatársasága* volt, élén az *esztenabíróval*, aki a társaság ügyeit intézte. Ebbe az ügyintézésbe beletartozott a *pásztorfogadás*, a fejés és legeltetés ellenőrzése, a *pásztorhajiba* építése és javítása, valamint a kalyiba egyik helyről a másikra való szállítása, továbbá a *lészak*³ beszerzése és javíttatása, egyszóval minden, ami kapcsolatban állt a közös juhtartással.

Az esztenatársaság tulajdonában voltak az apaállat kosok, amelyeknek beszerzésére és selejtezésére nagy gondot fordítottak. A társaság szerezte be az egész évi sószükségletet, gondoskodott az itatóhelyek vályúkkal való ellátásáról. A nehezen megközelíthető földek *kasároztatása* (juhok által való trágyázás) már az egyes gazdákra tartozott.

A pásztorfogadás nyilvános gyűlésen történt, ahol a felfogadott pásztor rendszerint *megtisztelte* az esztenatársaság tagjait néhány üveg pálinkával. Néha az esztenatársaság is hozzájárult a *tisztelethez*, ugyancsak itallal. Az apaállatok beszerzését és eladását egy bizottság végezte. Ez is *áldomás* elfogyasztásával járt, akárcsak az évvégi elszámoló gyűlés meg a társaság bíróválasztása.

A tavaszi (május 3-ig készült) *bögöjsajt* nevét onnan kapta, hogy az elválasztott bárányok megbögik, megsiratják a tőlük elvont anyatejet; ennek egyharmada a pásztoré, kétharmada pedig az esztenatársaságé volt, amely rendszerint elárverezte azt a tagok között vagy eladta. Ebből a pénzből szerezték be az apaállatokat, a kósót, s a fennmaradó pénzből a juhgazdaság kiadásait fedezték.

A fejést év közben többször is ellenőrizték. Az első ellenőrzéskor állapították meg, melyik juh után ad a pásztor *egész* sajtot, melyik után *felet* és melyik *esik ki*, aszerint, ahogy a juhok tejlenek. Egy jól tejelő juh után 9 kiló sajt és 1 kiló orda járt; rendes körülmények között ennyit volt köteles kiadni a pásztor. Rendkívüli időjárás esetén, sok eső, nagy szárazság idején a pásztor alkudni szokott a megszabott mennyiségből; a csökkentést a tagság indokolt esetben elfogadta. Az is megeseett, hogy egy-két héttel tovább engedték a pásztornak a fejést, hogy a hiányokat pótolhassa.

Saját kiadásainak sorrendjét az esztenatársaság szabta meg.

Csíkszentlélek határát 1933-ig forgórendszer szerint művelték: a határ egyik fele minden esztendőben ugaron maradt, itt szabadon legelhettek a juhok. A szabadgazdálkodás bevezetését követően viszont a tízesek juhseregei hátrakerültek a havasokra (*Borda, Nyikuláj*), ahol azelőtt csak a meddő juhokat legeltették.

A tinócsorda és a lovak mindig fenn nyaraltak a havasokon. Ezeket a *legelőtársulat* rendezte, amelynek vezetősége az erdők *közbirtokos-*

ságaéval azonos volt. A közbirtokosság vezetősége, amelyet a tízesek együttesen választottak, *elnökből, jegyzőből, pénztárosból, alelnökből és erdőgazdából* állott. Ők hajtották be a marhák után kivetett *takszát*, ők intézkedtek a legelők gondozásáról, a borsikabokroktól való megtakarításáról; ezt a tagok közmunkával végezték, állataik számarányának megfelelően. Aki a közmunkának nem tett eleget, attól külön *takszát* vettek a legeltetési díjon kívül. A pásztorfogadást azonban közgyűlésen végezték.

A közbirtokosság vezetősége jelölte ki a kiosztásra kerülő vágtereget, ahonnan a lakosság tűzfáját biztosították. Az épületfa (*haszonfa*) kiosztása *jog* (arányjog) szerint történt. Rendkívüli esetekben — tűzvész, középületek, hidak, vályúk, esztenák építése — a közgyűlés eltérhetett a jog szerinti felosztástól a köz javára.

Minden községnek egyetlen közbirtokossága volt, külön költségvetéssel és szabályzattal.

Az erdők államosításával ez az intézmény megszűnt, a legelők pedig átkerültek a mezőgazdasági termelőszövetkezet hatáskörébe.

A tejelő teheneket otthon tartották istállón. A fitódiak a *Verescsere* és *Nyír* nevű határrészekben, a hegyentúli tízesek pedig a *Suta* erdős-legelő területén legeltettek.

Negyedfelmegye havasa és annak használata

1661 őszen a Csíkot felperzselő török—tatár hadtól legtöbbet szenvedett falvak között találjuk Szentléleket is. Az elszenvedett károk pótlására Pálfalva, Delne, Csomortán, Csobotfalva, Menaság, Mindszent és Szentlélek lakói a széktől a *Negyedfelmegye havasát* kapták,⁴ vagyis *Nyírlenk, Borjútelke, Piliske, Nagyuzura (Hosszúhavas)* havasokat, amelyeket kezdetben közösen használtak az arra hozott törvények szerint.⁵ Később a falvak megosztották e havasok felett; ezekből Csík-szentléleknek a *Hosszúhavas, Hosszúsorok* és *Borda* nevű részek jutottak.

A havasok ügyeit a *havasbíró* intézte. Ő ügyelt fel a havasi kaszálókra, nehogy *elkáróják*, lelegeltessék a fűvet. Megjavíttatta a havashoz vivő utat, összeállította a havas kaszálására jogosultak listáját, hogy a *havasszabadulás* népünnepeken számító napján minden a legnagyobb rendben történjék. E munka elvégzéséért a havasbíró külön részt kapott a *Havaselőben*, az *Őrkútnyakban*. Ugyancsak egy-egy rész kaszálót kapott az a két fuvaros, aki az élelmet felvitte a havasba. Ezt a *Kenyérrész* nevű két részt a fuvarosok hamarabb lekaszálták, nehogy a havasszabadításkor *elprédálják* rajta a fűvet, mert itt telepedtek meg a falubeliek.

Minden évben augusztus 20-án (*Szent Istvánkor*) hajnalban mindenkinek a fuvaroszekerekhez vitte az *elemóziával* megrakott csíkos tarisznyát és egy gereblyét, amelyet a fuvarosok kötelesek voltak *felvitetni* a havasba. A szekerek után mentek a kaszások éles kaszákkal, mert az apró *szőrfűvet* csak jól gondozott, éles kaszákkal lehetett lekaszálni. Dél felé felértek *Havaselőbe* az *Őrkúthoz*, ahol a *Kenyérrészen* csopor-

tokba verődve letelepedtek, leszedték tarisznyáikat a szekerekről, kibontották, és kezdetét vette az eszem-iszom, az ünnepélyes lakoma, kínálkodás egymás között kaláccsal és pálinkával. A jókedvű férfiak nem-sokára nótába kezdtek, és folyt a multság besötétedésig, utána a pihe-nés hajnalig, amikor kezdődött a kaszálás.

A havasbíró ebéd után *kiolvasta* azoknak a csoportoknak a nevét, akik a halmok közé eső területeket fogják kaszálni. Azután a költségekre elárverezték az *Andorné* havasrész három *nyilat*: a *Györfi*, a *Csibi* és a *Vészódal* nevű nyilat. Ezen a havason ezenkívül még 51-en kaszáltak. A Hosszúhavasban az I. *halomköze*, a *Bartis* 8 részt foglalt magába (köztük az *Ezerút*, az *Első Kenyér-rész* és a *Második Kenyér-rész*); a II. a *Komandáns* és *Örkút*, ez 15 részt foglalt magába, az *Örkútnyakában* a havasbíró részével; a III. a *Kicsivölgy* 11 részt; IV. a *Boroszlai-lapos* 15 részt; V. az *Általszökő* 17 részt; VI. a *Hosszúsorok* 15 részt; VII. a *Györfi Ignácé* 14 részt; végül VIII. a *Rövidek* 2 részt foglalt magába. Így összesen 154 részt osztottak ki, amelyeket kaszanyelekkal mértek szét három helyen, alul, középen és felül, gallyakkal jelölve meg minden rész határát. Minden akkori belsőségre jutott kapuszám szerint egy-egy havasrész, amelynek fűvét egymásnak eladhatták ugyan, de idegent a havasba be nem eresztettek soha.

A felosztást minden esztendőben változtatták: egyszer a hegyentúliakkal kezdték, máskor a fitódiakkal. Ezek ismét hol a falu felső felével, hol pedig az alsóval kezdték a felosztást, hogy panaszra senki-nek se legyen oka, mivel a fű tömörsége és minősége nem mindenütt volt egyforma.

A kaszálás másfél naptól három napig is eltartott. Aki hamarabb végzett a kaszálással, az segített rokonainak, barátainak, az özvegyeknek, árváknak, akik odahaza visszasegítették. Szép időben egy hét alatt végeztek a szénamunkával, míg esős időben ez elhúzódott.

Egy havasbeli részben általában két szekér szénát *csináltak*, de ez fölért kétszer annyi *réti* szénával, mert össze lehetett rázni törekkkel, zab- vagy árpaszalmával, tehát szapora és erőt adó kóst volt, ezért ragaszkodtak hozzá.

Községi munkák, kertek, kenderföldek

A tízesbíró gondoskodott az utak karbantartásáról, kövezéséről, sán-cok és vízlevezető árkok ásásáról. Az igavonó állatokkal rendelkezők hordták az összegyűjtött követ az utakra, a gyalogosok elterítették. Ugyanígy kapuszám szerint történt annak idején az országutak kövezése is. A közös munka elvégzését szigorúan ellenőrizték, a hiányzókat, ellenszegülőket pénzbírsággal, fajutalék elvonással stb. nyomban megbüntették.

A középületek: iskola, templom, községháza, temetőkert fenntartása és javítása szintén a tízesek feladata volt.

A szántóföldeken és réteken kívül voltak a *belkertek*, ahol zöldségféléket, *fuszujkát*, káposztát és sok mákot termesztettek, eladásra is.

Fitódban fent a falu mellett voltak a feltíziek *kenderföldjei*, lent a patak mellett pedig az altízieké. A templomtízeseiké a Bánátus-patak mentén, az alszegieké a *Gál-lokban* meg a *Kőhegyen*, a boroszlaiaké a *Mindszent-patak* mentén alakult ki.

A kaláka

Csíkszentlélek tízeseinek életében jelentős szerepet töltött be a minden munkaterületre kiterjedő *kaláka*. Így a *kőhordó*, *fahordó*, *fafaragó*, általában *házépítő* kaláka, amikor a rokonok, szomszédok, ismerősök sokszor hívatlanul is megjelentek és komoly segítséget nyújtottak ott, ahol szükség volt rájuk. Ilyenkor a visszasegítés becsületbeli kötelességnek számított.

Volt *ganéhordó*, *szántó*, *arató*, *takaró*, *szénahordó* és *cséplő kaláka* is. A cséplést enélkül meg sem lehetett volna oldani: hozzátartozott a tízesek életéhez, növelte az együvértartozás érzését. Az asszonyok *kender-* és *lennyövä*, *kendertörő*, *fonó*, *fonalmosó*, *szapuló kalákákat* rendeztek, ez töltötte ki az asszonyok életének jelentős részét. Télen a közös fonókban folyt a nóta, a mesemondás, a tréfa. A leányok külön fonóba jártak, ahová elmentek a legények is ismerkedni, szórakozni. A hosszú téli estét így hasznosan és szórakozva töltötték ki.

Ipar és kereskedelem

Mivel hajdan erdőirtással mindenki gyarapíthatta szántóföldjeit, a gabonatermesztés fokozatosan megnövekedett és jelentősége az állattenyésztéssel egyenrangúvá vált. A gabona őrlésére a tehetősebb családok vízimalmokat építettek. Így Fitód felső felében a patak mellett a *Nagyfiaknak* két malma is működött: az egyik a Nagy Ferencé, a másikhoz utóbb már hat család tartott számot, akik napok szerint öröltek. Ugyanott a *Veresfiaknak* is volt két vízimalmuk, amelyekben idegeneknek is öröltek. Egy véka gabona után egy kupa gabona volt a *vám*.

Fitód alsó felében Csibi Sándornak volt malma, de ott működött a *falumalma* is, amelyet rendszeren bérbeadtak. Így kerültek ide az Andráskok mint malombérlők Csíkszentkirályról.

Csíkszentlélekről a malomig vezető dűlőutat máig *Lisztesútnak* nevezik, mivel ezen hordták a gabonát öröltetni.

Alszegben a Mindszent-patak mentén a Vitosok építettek vízimalmot.

Ezek a vízimalmok a gőzmalmok és szitásmalmok elterjedése után lassan megszűntek, mert szívesebben vittek öröltetni ilyen malomba Csíkszeredába, Csíkszépvízre, Tusnádra vagy Egyházásfaluba, ahol szebb lisztet készítettek.

A Nagysomlyó oldalában nagyon jó faragnivaló követ bányásznak. A *Suta*, a *Kőhegy* szintén bányászásra alkalmas követ szolgáltat. Itt rendszer kőbánya üzemel, ahonnan elszállítják a törtkövet.

Téglaégetésre alkalmas föld csupán Alszegezen alul található, de oly csekély mennyiségben, hogy a középületeket kivéve a házak és melléképületek inkább fából épültek, no meg kőből, amiben elég gazdag a község.

A város közelsége miatt még egy boltocska sem tudott ezekben a tízesekben tartósan megmaradni. Mivel sok jól tejelő tehenet tartottak és a tejet, túrót, tejfölt, vaját, tojást, majorságot, zöldségfélét behordták eladni a városba, ott a legszükségesebb fűszerfélét is megvásárolták a család számára. A közeli erdőségekben összegyűjtötték a *borsikamagot*, belőle igen jó *fenyővizet* (fenyőpálinkát) főztek, amelyet szintén a városban értékesítettek. A fitódi fenyővíz valamikor jó hírnevet vívott ki magának.

Az asszonyok télen fontak, szőttek, nyáron kapáltak, arattak, takartak, kivették részüket a férfiak munkájából is, de a városba is ők hordták az eladni való portékát, tehát sietniök kellett, hogy mindenüvé elérjenek. Innen maradt fenn a csúfolódó mondóka:

Fitód, Mindszent, Szentlélek,
Futva futnak szegények!

Egyedül a Mihály Péter kocsmája tudott hosszasabban megmaradni Fitódban, ahol dohányt is árultak. Azelőtt kő- és dohányárúsítása Hozó Andrásnak volt a falu felső felében.

Állandó mézárszék sem volt ezekben a tízesekben, hanem a kárba került állatokat *elhabsázták*: húsát felosztották az igénylők közt. Fitódban a Burjánok utcájával szemben volt egy deszkabódé, ezt *dugánynak* nevezték, Templomtízben a kőhid mellett szintén volt egy deszkabódé, ahol a lábtörött, kényszervágott állatok húsát kimérték, elhabsázták. A *habsára* került húsból mindenki vásárolt, mintegy kisegítve a kárt szenvedett gazdát.

Népmozgalom

Csíkszentlélek már az 1332-es pápai tizedjegyzékben szerepel. Az 1567. évi regestrumban *Zentlelek* néven 15 kapuval fordul elő. Lélekszámára legelső adatunk 1719-ből való: ekkor pestisben elpusztult 246, élve maradt 339 lakos.

Az 1850. évi összeírás szerint Csíkszentlélek hegyentúli három tízesében volt 73 ház, összesen 370 lakossal, Fitódban 62 ház 302 lakossal, vagyis összesen 762 lakos élt a községben. A későbbiekben: 1900-ban 690, 1910-ben 730, 1920-ban 782, 1930-ban 858, 1940-ben 748 lakos.

A fenti adatokból megállapítható, hogy Csíkszentlélek nem mondható népesnek. A múltban a gyakori tatárbetörések többször megsemmisítették a községet, különösen az 1661-es és a legutolsó, az 1694-es, amikor teljesen elpusztult a Bánátus-patak mentén épült ősi tízes, ahol az épületek helyei ma is kivehetők. Itt a régi lakók neveit a szénáskertek őrzik: *Kovács kert*, *Benes kert*, *Hozó kert* stb. A tízes legutolsó lakosa, Gál Lőrinc fent lakott a *Bocskorhegyen*; a fitódi gyermekek nála melegedtek, midőn nagy hidegekben átjártak a szentléleki iskolába.

Fitódban a falu egykori felső részére szintén csak helynevek utalnak: *Adorján borvíz*, *Vargák pusztája*, *Firidiek pusztája*, no meg a *Xántus* romkáporna.

Az 1930-as években bekövetkezett népességcsökkenés annak tulajdonítható, hogy a város közelsége itt is elterjesztette az egykézés diatját.

A tízesek között Fitód népessége ma meghaladja a hegyentúli három tízes lakosságát, mivel a város közelsége még idegeneket is vonz ide és csábít a letelepedésre. A legnagyobb változás azonban a lakosság foglalkozásában következett be: elhagyva a földművelést, a lakosok 80%-a bejár dolgozni a közeli iparosodó Csíkszeredába, ahol a Készruhágyárban, Kötöttárugyárban, Fonógyárban, Gépalkatrészgyárban, építőiparban és más üzemekben ipari munkásként keresi kenyerét.

Ez az életmódváltás minden tekintetben érezteti hatását a tízesek életében. Már csak vasárnaponként kalákozhatnak egymásnak, elmaradtak a fonók, erre érő ideje a fiataloknak nincs, viszont előtérbe került az iskolázás még a felnőtteknél is, szakmai oktatás formájában.

Az elnéptelenedés veszélye mégsem fenyegeti a tízeseket, mert közel van a város, nyugodtan ingázhatnak, gyalog és kerékpárral is bejárhatnak a munkahelyekre. Lakásváltoztatásra, elvándorlásra nincs szükség, így e tízesek fennmaradása biztosítottnak látszik.

JEGYZETEK

¹ *Székelly Oklevéltár*, I. 194. és 297.

² A *lármafák* magas hegyek, őrhelyek tetején felállított fenyőfák voltak, becsavarva szurokba mártott szalmával, néhol összehordott bojtok, gallyak. Veszély idején meggyújtották, ezzel mozgósították a falvak népét a védekezésre.

³ A *lésza* sűrűn bordázott, rendszeren fenyőfából összeállított, több méter hosszú, másfél, két méter magas oldalfal. Ezeket egymáshoz erősítik és abból lesz a *kasár*, ahova éjjelre berekesztik a juhokat.

⁴ Negyedfélmegyén az említett — három egész és egy fél egyházközséget alkotó — falvak értendők.

⁵ Negyedfélmegye törvényeit az érdekelt községek küldöttei hozták és az a Csíkszéktől kapott havasok használatára vonatkozott. Így a IX. fejezet a kertelés (foglalás) rendjére így határozott: „Havas bírái és prókatorai ötödmagukkal, lófő negyedmagával, veres darabont és gyalogszékely harmadmagával, ősjobbágy másodmagával, örökös jobbágy csak egyedül kaszálhatott.” A XX.: „Aki a havas megosztására tör, az 200 aranyforintot fizet.” — A negyedfélmegye havasának 1620 körül írásba foglalt törvényeit közli Endes Miklós: *Csík-, Gyergyó-, Kászon-székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig*. Bp., 1938. 493—495.